

A kritikáról folytatott vita lapunkban megjelent írásai: Sándor L. István: Az erőszak esztétikája (2003. január); Csáki Judit: A kritika sine qua nonja (február); Mestyán Ádám: Mi a tánckritika? (március); Csabai Attila: A kritika szabadsága és felelőssége; Kutszegi Csaba: Reflexiók a reflexióra (április); Urbán Balázs: Mezőnyről, mércékről (május); Max Wyman: Kinek a hangja hal el a szélben?; Koltai Tamás: Vicinális (június); Hegedűs Sándor: Polémia a kritikáról (július). Az alábbi két cikkel a vitát lezártnak tekintjük.

CSÁKI JUDIT

Zárszó

Ahogy nagyjából két hónapja jeleztük: most tényleg lezártnak tekintjük a „kritikavitát”. Az idézőjelet ugyan szerintem duplán megérdemli a fenti kifejezés – mindkét tagja külön-külön –, mivel az elmúlt hónapokban kinkeservesen csordogáló cikksorozat vitának alig-alig nevezhető, míg amiről szólt vagy szólni próbált, az meg kritikának alig nevezhető. Önostorozás helyett azonban mégis inkább néhány tanulságra szeretnék utalni, amelyek nem pusztán vagy nem föltétlenül a cikkekben fogalmazódtak meg, hanem a vita ürügyén (csiholása közben) a szerkesztőségben vagy éppen Pécsen, szakmai beszélgetéseken és mindenféle asztaloknál.

Az, hogy kritikára a színháznak szüksége van – és nem is csak azért, amire Max Wyman utal a tánckritika kapcsán, hogy ugyanis gyakran a kritika „az egyetlen érzékelhető rögzítése annak, ami egy előadáson történt” –, kívül esik a lezajlott vita keretein, hiszen ezt szemmel láthatólag senki nem kérdőjelezi meg. Azt sem, hogy a kritikus a színházi szakma része; s ha keringenek is olykor obskúrus és tettenérhetetlen szóbeszédok arról, hogy a kritikus fölös rossz (és ezért, mondjuk, ne ő válogassa egy-egy találkozó versenyprogramját), mindig kiderül, hogy nincs eleven ember, aki arcvál, nevével, érvekkel vállalja ilyen véleményt. Ellenkezőleg: nemcsak a hétköznapi munka, hanem a rivalda két oldalán dolgozók közti igen ritka személyes találkozások is többnyire azt az evidenciát demonstrálják, hogy színházzal mindenki azért foglalkozik, mert szereti.

Arról szerettünk volna minél több véleményt közölni, hogy milyen kritikára van szükség („jóra”), és hogy mik a jó kritika előfeltételei („a jó kritikus”), és hogy mit tehetnénk azért, hogy jobb legyen a színikritika és több a jó kritikus.

Illúzió, ábránd, a hiú fajtaból. A kritikák kiosztása (azaz a kritikát érdemlő produkciónak kiválasztása) egy magára valamit adó szakfolyóiratnál pokoli nehéz munka – ennél csak a megfelelő színbírálok föllelése, majd munkára bírása nehezebb. Nemcsak azért, mert a szerkesztők bizonyos színvonalból nem és nem hajlandók engedni, hanem azért is, mert a színikritikusi munka körülményei rosszak, pénz, pénz, pénz stb. (Útiköltség, szállás, honorárium – könyvekről, szakirodalomról pedig szót se ejtsünk!)

Tehát csupa kompromisszum. A kritika pusztán léte kompromisszumok eredménye. Hogy nincs utánpótlás, nincs normális képzés. Hogy a fiatal jelentkezők legtöbbszörnek nincs türelme, kitartása végigmenni a szerkesztőségi „darálón”, megtanulni mindazt, amit szerintünk ehhez a szakmához tudni kell. Hogy az egyes megbízásoknál olykor éppen úgy térdre kell vetnie magát a szerkesztőnek a szerző előtt, mint a cikkek megszerzésénél, határidőre való kikönyörgésénél. Hogy olykor már mi magunk, szerkesztők is megkötünk néhány kompromisszumot, amikor tekintettel vagyunk a tekintendőkre (saját magunk vagy a szerzők egyéb elfoglaltságaira, az utazási és egyéb nehézségekre).

És akkor Sándor L. Istvánnal arról kezdtünk itt vitatkozni néhány hónapja, hogy legyen-e egységes szaknyelv, hogy kiknek írunk és hogyan... Erre mondom: illúzió, ábránd, a hiú fajtaból.

Most tehát többé-kevésbé mindannyian a magunk véleményével gazdagodva ülünk vissza a géphez, írjuk a következő kritikát, úgy, ahogy eddig, vagy egy kicsit jobban.

A szerkesztőség részéről a vitát ezennel lezártunk tekintjük. Pontosabban egyénileg – ki-ki saját „írásművészetében” – folytatjuk. Az utolsó megszólaló következik hát: Sándor L. István.

SÁNDOR L. ISTVÁN

Egy elmaradt vita végére

Legyünk őszinték: ez a vita nem történt meg. Pedig lett volna miről beszélni. Akár a kritika állapotát, akár a színházi élet egészét nézzük, csupa eltussolt, szőnyeg alá söpört problémával találkozunk. Olyan égető kérdések sorával, amelyeket senki nem akar (képes) megoldani, ezért már beszélni sem érdemes róluk. Pusztába kiáltott szó minden, a struktúrát, a finanszírozást, az igazgatóválasztást, a társulati létet, a képzést, a fesztiválrendszert, a belső szakmai életet, a nemzedék- és szemléletváltást firtató kérdés. Ez a problémagubanc azonban összességében azt mutatja, hogy minden a lassú, de feltartóztathatatlan leépülés irányába halad. A működés látszata még megvan, de a magyar színházművészet – mint élő, organikus egész – már a klinikai halál állapotába jutott.

Nem gondolom, hogy erről a kritika tehet. Sőt azt sem, hogy ez lenne a színházi élet legneurálgikusabb pontja. De úgy hiszem, hogy mindenki a saját területén teheti a legtöbbet a tetszhalott életre keltéséért. Könnyű lenne úgy szidni a művészi színvonal általános süllyedését, hogy közben nem kérdezzünk rá saját szakmánk állapotára, teljesítményeink értékeire. Nem minősíthetünk más-

kat, ha magunkkal szemben nincsenek minőségi követelményeink. Ezért kezdeményeztem több helyen, többféle formában is a színházi kritikáról szóló belső párbeszédet. De nem először bizonyosodott be, hogy kollégáim többségének erre nincs igénye. A reakciókból úgy éreztem, mindenki ragaszkodik ahhoz, hogy háborítatlanul, az önreflexió és a szakmai konszenzuskeresés kényszere nélkül folytathassa a saját, évek során kialakított gyakorlatát. Már e mostani cikksorozat előtt is azon a szkeptikus állásponton voltam, amivel Csáki Judit zárja a vitát: „Most tehát többé-kevésbé mindannyian a magunk véleményével gazdagodva ülünk vissza a géphez, írjuk a következő kritikát, úgy, ahogy eddig, vagy egy kicsit jobban.”

Ezt a végeredményt előre lehetett látni abból is, hogy céhünk működése az elmúlt években lényegében a kritikusdíj lebonyolítására redukálódott. Szakmai-módszertani programokra, a minőség védelmét szolgáló tanácskozássokra (pedig a céh lényege volna ez), ne adj' isten, esztétikai vitákra, nyilvános lapértékelésekre egyetlen alkalommal sem került sor. Még akkor sem, amikor egy új folyóirat megjelenésével (amire Csáki Judit és Koltai Tamás is utal) hihetet-